

ДОКОРІННА РЕФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВНА УМОВА УТВЕРДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В УКРАЇНІ

Р. МЕЛЬНИК

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

О. ШАБЛІЙ

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Б. ШЛОЕР

*доктор права,
доцент кафедри адміністративного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

«У мене не виникає жодних сумнівів щодо того, що вона (реформа юридичної освіти. — Р. М., О. Ш., Б. Ш.) спричинить докорінну зміну сучасного стану речей і вона ж повинна запобігти одній з найбільших небезпек, що тільки

може загрожувати суспільству посеред його докорінної трансформації — недовірі до професійності власного судочинства і до діяльності власного управлінського апарату» [1, 15]. Ці думки щодо реформи юридичної освіти

Пруссії ще понад 140 років тому висловив відомий німецький професор кримінального та міжнародного публічного права та активний парламентар Ф. фон Лісцт. У певному розумінні вони не втратили своєї актуальності і сьогодні, обумовлюючи необхідність активного та глибинного реформування вітчизняної юридичної освіти.

Слово «реформа» у багатьох європейських країнах чи не щодня лунає з екранів телевізорів й обговорюється на шпальтах різноманітних видань. В Україні не може бути по-іншому, адже системне реформування нашої держави — одна з найнагальніших потреб сьогодення. На перший погляд реформа у юридичній освіті і науці — це лише одна зі сфер реформування зі своїми чіткими межами. Однак саме ця реформа зачіпає не лише суто науково-теоретичну царину, а й має дуже широкий вплив на різні сфери суспільного життя, адже випускники юридичних вищих навчальних закладів (ВНЗ) стають судьями, чиновниками, адвокатами, викладачами та представниками інших юридичних професій. Відтак йдеться про тих, хто управляє державою та суспільством і формує його майбутнє. Власне, всі вони забезпечують функціонування української правової держави. Відповідальність перед суспільством несуть і ВНЗ та правознавство як соціальна наука. Як вчить історія європейських країн, побудова сильних правових держав розпочиналася із реформування тих, хто найбільшою мірою залучені до цього процесу, — з юристів! Саме тому ідея реформи юридичної освіти повинна ґрунтуватися на науковому підході та практичному досвіді. Окрім цього, у час глобальної конкуренції не обійтися і без досвіду зарубіжних країн та відповідних носіїв знань.

Час від часу на сторінках наукової та публіцистичної літератури з'являються статті, присвячені покращенню стану юридичної освіти в Україні. Так, зазна-

чений проблематиці у різні часи присвятили свої доробки В. Єлов, В. Журавський, В. Матвійчук, С. Козьяков, Р. Стефанчук та інші, проте це не означає, що їм вдалося поставити крапку у цій складній та відповідальній дискусії. Крім того, не можна не звернути увагу і на ті зміни, які в останні роки відбулися в юридичній освіті та навколо юридичної освіти, що вимагає оновленого погляду як на існуючі проблеми, так і на способи їх розв'язання. До цього процесу долучилися й автори статті, які протягом трьох останніх років реалізували низку заходів, спрямованих на європеїзацію української юридичної освіти [2].

Отже, з огляду на викладене, метою статті є комплексне та конкретизоване осмислення проблем, що досі не давали українській юридичній освіті наблизитися до кращих європейських взірців. Ідеться, зокрема, про такі з них.

Відсутність єдиних стандартів

Відсутність державного освітнього стандарту певною мірою зумовлена браком цілісного та комплексного бачення змісту, мети, завдань й організаційно-правових форм навчального процесу у правничій галузі, а також проблемами з переліком спеціальностей і спеціалізацій. На сьогодні Україна спромоглася підготувати лише проект Галузевого стандарту вищої освіти України освітньо-кваліфікаційної характеристики «бакалавр» напряму підготовки «Правознавство» («Право»), який так і залишився проектом. Українська юридична освіта вимагає існування єдиного державного стандарту, при формуванні якого важливим повинно стати дотримання низки основних принципів, задля яких необхідно:

1. Чітко визначити каталог необхідних дисциплін. На сьогодні середня кількість дисциплін, які вивчають на юридичних факультетах, становить 60–70. Як приклад, навчальний план

юридичного факультету Мюнхенського університету імені Людвіга Максиміліана містить лише 33 обов'язкові правничі дисципліни і від 10 до 15 курсів спеціалізації; інші дисципліни пропонуються як факультативні [2, 123]. Значна кількість українських правничих дисциплін призводить до подрібнення великих системних курсів, дублювань і паралелізму при вивченні тих чи інших тем, введення низки вузьких, затеоретизованих і непотрібних спецкурсів. Поряд із викладеним, за необхідне вбачається впровадження низки курсів із порівняльного та європейського права для уніфікації рівня знань із провідними європейськими навчальними закладами.

2. Здійснити професіоналізацію загальногуманітарних дисциплін або, як говорять деякі науковці, «юридизацію юридичної освіти» [3, 43]. Адже вища школа повинна з особистості формувати особистість-фахівця. Саме тому в наукових публікаціях порушується питання про доцільність формування у студента необхідних знань із загальноосвітніх дисциплін, які повинні розкриватись або під час читання спеціалізованих юридичних дисциплін (наприклад, загальні економічні знання можна поглиблювати через курси цивільного, фінансового, банківського права, історичні — через історію держави та права тощо), або через впровадження юридично спрямованих загальноосвітніх курсів (наприклад, «Філософія права», «Соціологія права», «Етика права» тощо).

3. Зосередити більше уваги на питанні якості освіти, яке також безпосередньо пов'язане з питаннями методики навчання, а саме:

1) слід забезпечувати спадковість знань при побудові курсів. Зокрема, навчальні плани необхідно будувати таким чином, щоб студент розумів послідовність і взаємозв'язок пропонованих дисциплін. При цьому не можна нехтувати фундаментальними теоре-

тичними знаннями, які повинні викладатись як обов'язкові, а не як факультативні, а на їхній основі — вивчати базові загальні курси конституційного, цивільного, адміністративного й кримінального права, причому починаючи вже з другого семестру;

2) потрібно змінити підхід до викладання юридичних дисциплін. Адже сьогодні можна спостерігати таку картину, коли вищі навчальні заклади, викладаючи ті чи інші дисципліни, намагаються йти шляхом «спрощення», перетворюючи підручники у фактичні коментарі зібраного законодавства. Останні, на відміну від аналітичних німецьких коментарів, швидше нагадують розширені глосарії;

3) необхідно звернути увагу на рівень навчально-методичних матеріалів, підручників, посібників. Адже в Україні, попри значний розвиток видавничої справи, доволі невисоким є коефіцієнт якості підручників. Поширеною стала практика простого переписування або перекладу. Як влучно зазначив Б. Топорнін, «підручників стало більше, ніж викладачів із предмета». Книжкову продукцію заповнили книги типу «Іспит за одну ніч» [3, 43]. З огляду на зазначене, варто запровадити конкурсний відбір на друк підручників.

Недосконалість навчальних планів

Проведені дослідження показали, що навчальні плани юридичних факультетів на сьогодні «перевантажені» дисциплінами неюридичного профілю, тобто тими, що не мають жодного стосунку до права та практики його застосування. Проблемність цієї ситуації проявляється під час порівняння навчальних планів європейських навчальних закладів юридичного профілю з навчальними планами відповідних українських університетів (інститутів, факультетів). Порівняльний аналіз навчальних планів юридичного факультету Тюбінгенського універси-

тету імені Карла Ебергарда (Німеччина) та юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка показує:

1) навчальний план німецького університету містить обов'язкові та необов'язкові до вивчення дисципліни. Такий розподіл дає можливість розмежовувати суто юридичні дисципліни та дисципліни, які опосередковано стосуються сфери правозастосування. Тож перелік обов'язкових до вивчення дисциплін майже на 100 % складається із дисциплін суто юридичного спрямування;

2) принципово по-іншому побудовані українські навчальні плани. Вони мають тільки обов'язкові дисципліни, 58 % з яких не мають жодного стосунку (або вельми опосередкований стосунок) до права, що, як наслідок, не дає змогу навчальному закладу підготувати фахово орієнтованого юриста. У зв'язку з цим постає запитання: чи не варто розвантажити вищу освіту за рахунок середньої, запровадивши або вдосконаливши викладання дисциплін, що покликані формувати всебічно освічену особистість, ще у старшій середній школі?

Недостатність практичної складової

Аналіз організації та проведення навчання у ВНЗ юридичного профілю показав, що зазвичай мають місце традиційні його форми, тобто проведення лекційних і семінарських (практичних) занять, які, однак, далеко не завжди наповнюються інформацією, яка відображає тенденції та процеси, що відбуваються у сфері правозастосування. Під інформацією у цьому випадку маються на увазі огляди практики (рішень) національних і міжнародних судів, узагальнення діяльності публічної адміністрації тощо. Найпроблемнішою у цьому аспекті є ситуація зі змістом сучасних підручників із права, які майже всі як один наповнені лише теоретичною інформацією про відповідні

правовідносини. На їхніх сторінках автори уникають аналізу судових справ, рішень тощо, що, зрозуміло, жодним чином не наближає студентів до майбутньої діяльності у сфері правозастосування.

Додатковим доказом затеоретизованості підготовки майбутніх українських юристів є також абсолютна недостатність якісних збірників практичних завдань (задач) для розв'язання студентами. Так, наприклад, одне з найвідоміших видавництв юридичної літератури протягом останніх років не видало жодного збірника практичних завдань. Зрозуміло, що викладачі самотужки вдаються до вирішення практичних вправ. Але чи достатні ці зусилля окремих осіб, щоб досягти повного «включення» усіх студентів у практично орієнтоване навчання? Очевидно, що ні. Для досягнення цієї мети необхідна повна переорієнтація змісту та спрямованості семінарських (практичних) занять, які мають бути зорієнтованими не на повторення теоретичного матеріалу, а на вирішення спеціально розроблених практичних ситуацій, максимально наближених до реалій правозастосовної діяльності.

У зв'язку з цим надзвичайно слушними виглядають слова В. Кобалевського, який майже 100 років тому писав, що тільки практичний підхід надає цінності юридичній теорії (особливо у підручниках із державного або адміністративного права) [4, 30]. Подібних висновків доходили й в інших країнах. Зокрема, німецький депутат і відомий професор-цивіліст Еннецеріус ще у 1887 р. на пленарних дебатах у Берліні сказав: «Необхідною є практична робота, на якій особа познайомиться з тими правовими питаннями, які їй досі були невідомі, і де вона буде вимушена ухвалити своє рішення, у якому вона покаже не тільки теоретичну обізнаність із юридичними термінами та нормами, а й своє вміння їх практично застосувати...» [5, 234, 236].

Попри це, зазначимо, що українським студентам не вистачає не лише збірників практичних вправ, а й методик їхнього розв'язання. Майбутній юрист повинен мати чітке уявлення про алгоритм юридичного аналізу практичної ситуації. Цей процес не може відбуватися хаотично, оскільки у такому разі суттєво збільшується вірогідність помилкової оцінки як суті правового питання (спору), так і перспектив його позасудового або судового вирішення, а відтак втрачається і сенс юридичного супроводу відповідного виду діяльності. Головним аргументом на користь практично орієнтованого навчання є його навчальний ефект, оскільки суто абстрактне опрацювання права не може дати його розуміння, точніше — розуміння системних взаємозв'язків між його окремими галузями та зв'язків окремих норм у межах відповідної галузі. Адже право необхідне для того, щоб вирішувати конфлікти реального життя, а також запобігати їм завдяки правому впорядкуванню суспільних відносин. А яким чином можна це усвідомити, якщо юридична освіта ігнорує саму практичну природу права?

Варто також пам'ятати, що вивчення норм на пам'ять — це не наука. Юрист повинен розуміти саму систему права, якщо він хоче стати професіоналом у цій сфері. Тож практичне навчання не лише технічно і морально готує юриста до викликів юридичної практики, а, передусім, необхідне йому для опанування права. Зрозуміло, що університетські методики практичного навчання не є абсолютною панацеєю, адже жодна з них не зробить із випускника юриста, готового до вирішення будь-якого правового спору. Цього не можна досягти без практики, яка остаточно має «загартувати» юриста, додавши йому тих знань і вмінь, яких він, природно, не може отримати в університеті. Про подібне, зокрема, ще у 1887 р. чітко зазначив президент державної екзаменаційної комісії при

міністерстві юстиції Пруссії у своєму річному звіті, наголошуючи на тому, що якими корисними не були б практичні заняття, що університети, на щастя, почали запроваджувати задля поживлення викладання права, вони не будуть здатні відобразити практики щоденного життя, з якою доведеться мати справу майбутньому юристу [6, 29].

Недостатня орієнтація на європейське законодавство та практику

Україна, обравши шлях євроінтеграційного розвитку, змушена запроваджувати відповідні системні зміни не лише на рівні законодавства, а й на рівні його вивчення у ВНЗ. Процеси європеїзації українських нормативних актів та їх вивчення студентами юридичних факультетів мають здійснюватися одночасно та послідовно. При цьому студенти та викладачі мають орієнтуватися, насамперед, не тільки на чинні українські нормативні акти, а й на чинні акти Європейського Союзу (далі — ЄС), у відповідність до яких має бути приведено національне законодавство. Зосередження уваги виключно на українській правовій системі незмінно призведе до «відставання» молодих українських юристів від своїх європейських колег у знаннях про юридичне регулювання суспільних відносин на теренах ЄС. Зрозуміло, що це негативно позначиться на європейських рейтингах українських ВНЗ та на рівні привабливості останніх для наших студентів. Покращення рівня знань українських студентів про європейське законодавство та практику його застосування на початковому етапі може бути здійснено шляхом поступового наповнення робочих навчальних програм із відповідних дисциплін темами, присвяченими огляду європейських нормативних актів. Кількість таких «європейських» тем із часом має збільшуватися пропорційно

до рівня інтеграції України у Європейське співтовариство.

Право й іноземні мови

Варто усвідомлювати ще один виклик європеїзації українського права — необхідність поглибленого вивчення юридичної англійської, юридичної німецької та інших фахових мов права з огляду на відповідні системи права (англійської мови права ЄС, англійської мови права Великої Британії, німецької мови права Федеративної Республіки Німеччина, окремо — Австрії та інших німецькомовних країн тощо). Адже особи, котрі виконують переклад юридичних текстів, переважно залучені до відповідних юридичних процедур, тобто, фактично, вони впливають на досягнення цілей правозастосування — встановлення справедливості, забезпечення правопевності, захисту законних інтересів суб'єктів правовідносин тощо. Окрім цього, відповідальність перекладача полягає ще й у тому, що результат його перекладу (текст перекладу) може бути джерелом нового праворозуміння.

Тож, з огляду на необхідність адаптації українського права до *community acquis* — Спільного правового доробку держав — членів ЄС, що спричинить лавину перекладів, постає питання, чи не варто запровадити у межах саме юридичної освіти підготовку фахівців подвійної кваліфікації, а саме — «юриста-експерта з юридичного перекладу». При цьому юридична освіта повинна бути базовою, а підготовка з юридичного перекладу — додатковою спеціалізацією.

Використання застарілих (радянських) конструкцій та теорій як доктринального підґрунтя

Проведений аналіз показав, що окремі навчальні дисципліни та відповідні підручники (навчальні посібники) все ще продовжують відчувати на собі вплив радянської юридичної докт-

рини. Особливо гостро ця проблема постала щодо дисципліни «адміністративне право», хоча й низка інших (теорія права та держави, трудове право тощо) частково потерпає від неї. Така, здавалося б, суто наукова ситуація вкрай негативно позначається як на спрямованості формування правосвідомості майбутніх юристів, так і на практиці застосування чинних нормативних актів до відповідних життєвих ситуацій. Радянська юридична доктрина, у переважній більшості її положень, була сформована доволі штучно — на ідеї повної (тотальної) підпорядкованості (підлеглості) особистості радянській державі. З огляду на це стає очевидним, що її положення не можуть застосовуватися на сучасному етапі розвитку права та держави, які пронизані ідеями верховенства права й принципами демократичної, соціальної та правової державності. Відповідно, українська правнича література має бути позбавлена усіх нашарувань радянської юридичної доктриналістики. Такий процес очищення великою мірою стосується і юридичної термінології, оскільки багато галузей права оперують численними поняттями, сформованими у радянські часи. Ці поняття настільки ж неприйнятні, як і сама радянська правова доктрина.

Потреба в оновленні способів викладення інформації на сторінках навчальної літератури

Як відомо, якість підручників безпосередньо впливає на рівень занять і зміст самостійної роботи студентів, результативність їхнього навчання та глибину й обсяг знань тощо. На жаль, українська правнича наука, мережа ВНЗ та й уся робота у сфері навчально-методичного забезпечення досі не створили конкурентного середовища на ринку підручників і навчально-методичних матеріалів. Наразі майже немає підручників із права, які охоплювали б теоретичні та практичні питання з

постановкою проблем, містили б матеріали судової практики, задачі (казуси), витяги з наукових публікацій, схеми, таблиці тощо. Як правило, підручники з права — це абстрактна компіляція положень нормативно-правових актів і перелік контрольних запитань, які, зазвичай, не виходять за межі описаного в параграфі матеріалу й орієнтовані здебільшого на запам'ятовування, а не на аналіз [7].

Оновлені українські підручники та навчальні посібники мали б відповідати певним стандартам — для того, щоб їх, власне, можна було б визнати навчальною літературою. Серед головних вимог до сучасних українських підручників — це ті, що передусім стосуються: а) обсягу кожного розділу (приблизно 10 сторінок); б) застосування прикінцевих зносок; в) посилань лише на сучасну літературу. Хоча цих вимог дотримуються не завжди, все ж вони призвели і до таких характеристик навчальної літератури: відповідні теми недостатньо пов'язують із чинним законодавством (це, зокрема, видно з того, наскільки часто у підручниках цитують конкретні норми відповідних законів); окрім цього, майже не цитуються і не аналізуються рішення судової гілки влади. На жаль, такий стиль викладу має свої об'єктивні причини, зокрема, це занадто: швидкі темпи зміни законодавства; високий ступінь спеціалізації законодавчих актів; складна система підзаконних актів. Збірки законів є лише для окремих галузей, зокрема для органів судочинства та виконання судових рішень. При цьому, на жаль, немає таких практичних збірок, як, приміром, *Sartorius* (нім. *Sartorius* — постійно актуалізовувана збірка основних законів у галузі адміністративного права, укладена для навчальних і професійних потреб). Цей недолік, звісно, позначається на якості навчального процесу. Адже як можна вирішувати зі студентами під час занять навчальні казуси, якщо немає єдиного інформаційного джерела

з відповідної галузі права? Крім цього, відсутність названих матеріалів не дасть змоги забезпечити і рівність шансів та можливостей під час складання студентами іспитів у формі вирішення практичних завдань.

Щодо судових рішень, то тут слід враховувати той факт, що вони стали загальнодоступними лише, починаючи з 2005 р. При цьому інтерфейс цієї бази даних вкрай незручний для наукових розвідок. Та й суди формулюють свої висновки дуже стисло, не наводячи, при цьому, обґрунтування, які могли б поширюватися і на інші випадки (винятком є лише Конституційний Суд України). Те саме стосується і змісту, і побудови підручників. Це чітко можна побачити на прикладі поняття «розсуд», яке майже не розглядається на сторінках навчальної літератури. Тож ідеться про так зване «абстрактне розуміння права», адже його застосування у конкретних випадках і передумови для його зміни чи розвитку майже не аналізуються. Зокрема, це призводить до того, що у підручниках не роз'яснюються проблемні аспекти права, через що студенти не мають змоги оволодіти методикою тлумачення відповідних понять. Окрім цього, підручники переважно надто спеціалізовані, на кшталт: адміністративне право — це лише адміністративне право, конституційне право — це лише конституційне право тощо. А європейський підхід можна добре проілюструвати на прикладі впливу німецького конституційного права на адміністративне право. Так, ще з часу публікації у 50-х роках ХХ ст. праці Ф. Вернера кожен німецький юрист тримає в голові його назву — «Адміністративне право як конкретизоване конституційне право» і знайде у підручниках із загального адміністративного права доволі розлогий розділ на цю тему. Тоді як в одному з відомих українських підручників у розділі «Взаємозв'язок адміністративного права з іншими галузями українського

права» лише двома короткими абзацами констатується, що зв'язок із конституційним правом є дуже тісним і що Конституція передбачає, що виконавча гілка влади повинна діяти згідно з законом [8, 135]. Тож при укладанні нової навчальної літератури необхідно:

- показувати зв'язок із чинним законодавством;
- враховувати судову практику;
- пояснювати взаємозв'язок окремих галузей права у належному обсязі;
- наводити приклади з європейського права та права держав — членів ЄС лише там, де вони мають вплив на право України;
- пропонувати значно більше додаткових матеріалів для поглибленого вивчення відповідного питання.

Потреба у покращенні процедури оцінювання якості знань студентів та випускників

Якість випускника ВНЗ юридично-го профілю великою мірою залежить від організації підсумкової атестації (державних іспитів) студентів. Зрозумілим та очевидним є той факт, що поверхнева атестація (тобто та, у межах якої перевіряється обмежений обсяг знань або атестація, яка проводиться комісією, що не є повною мірою незалежною від ВНЗ) спонукатиме студента до думки про зайвість максимального заглиблення у навчальний матеріал. А це позначатиметься на рівні його знань лише негативно. Відомою є також проблема уникнення негативного оцінювання студентів під час державних іспитів. Подекуди українські ВНЗ розглядають незадовільні оцінки студентів як власний недогляд — як результат, який негативно характеризує навчальний заклад, відтак вони не зацікавлені у негативному оцінюванні студентів. Як наслідок, кількість незадовільних оцінок у наших ВНЗ є невеликою, у той час як, наприклад, у Німеччині (узагальнені дані по всій країні) у 2011 р.

з 11 685 осіб, які склали перший державний юридичний іспит, 3 389 осіб його не склали [9].

Зрозуміло, що нині йдеться не про необхідність збільшення кількості українських студентів, які мають отримати незадовільну оцінку на державному іспиті, а лише про зміну підходів до організації та проведення державної атестації студентів-юристів. Вона має здійснюватися з дотриманням принципів об'єктивності, неупередженості та незалежності членів державної екзаменаційної комісії. Суттєвим недоліком українського процесу державної атестації студентів-юристів є також відсутність чітких стандартів щодо критеріїв оцінювання їхніх відповідей під час іспитів, наслідків неявки студентів на іспит, а також використання ними під час іспиту заборонених допоміжних засобів тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що реформі повинні розпочати насамперед ті, хто працює у сфері юридичної освіти. Немає ніяких підстав очікувати, що Міністерство освіти і науки України чи Міністерство юстиції України вирішать цю проблему за нас, запропонувавши чіткий алгоритм подальших дій та рішень. Ніхто крім нас, тих, хто працює у вищій школі, не знає краще, що треба зробити для того, щоб настали зміни. Від урядовців і службовців ми можемо очікувати й отримувати насамперед організаційну підтримку, яка має закінчитися ухваленням відповідних нормативних актів, створених, шановні колеги, нашими з вами руками. Інакше кажучи, ініціатива вищої школи та її представників є найпершим і найважливішим кроком на шляху реформування української юридичної освіти. Тому реальні зміни розпочнуться тоді, коли професорсько-викладацький склад їх захоче, буде їх ініціювати і самостійно впроваджувати у життя, зрозуміло, спочатку за підтримки навчального закладу, а пізніше — міністерства та Уряду.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Von Liszt F. Die Reform des juristischen Studiums in Preußen / Liszt Von F.* — Berlin : Verlag Guttentag, 1880.
2. Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід» (м. Київ, 21 і 22 листопада 2014 р.) / Федеральне міністерство освіти і науки Федеративної Республіки Німеччина ; Університет імені Георга Августа м. Геттінгена, юридичний факультет ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет ; Центр німецького права ; Німецько-український правознавчий діалог ; упорядники: Р. Мельник, О. Шаблій, Б. Шлоер. — Київ : Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка» ; Панов, 2015. — 360 с.
3. *Топорнин Б. Н. Правовая реформа и развитие высшего юридического образования в России / Б. Н. Топорнин // Государство и право.* — 1996. — № 7. — С. 35–41.
4. *Кобалевский В. Л. Очерки советского административного права / В. Л. Кобалевский.* — Харьков : Гос. издат. Украины, 1924. — 260 с.
5. *Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch Allerhöchste Verordnung vom 3. Januar einberufenen beiden Häuser des Landtages, Haus der Abgeordneten, erster Band.* — Berlin, 1887.
6. *Der Präsident der Justizprüfungskommission erstattet den Jahresbericht für 1887 // Justiz-Ministerial-Blatt für die preußische Gesetzgebung und Rechtspflege, 50.* — Jahrgang, Berlin, 1888.
7. *Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати досліджень) [Електронний ресурс].* — Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true>
8. *Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова).* — Київ : Юрична думка, 2004. — Т. 1. Загальна частина. — 584 с.
9. *Перший державний юридичний іспит у ФРН [Електронний ресурс].* — Режим доступу : <http://www.lto.de/jura/studium/erste-juristische-staatspruefung/>

REFERENCES

1. Von Liszt F. Die Reform des juristischen Studiums in Preußen, Berlin: Verlag Guttentag, 1880.
2. Bila knyha z reformuvannia ukrainskoi iurydychnoi osvity (za materialamy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii «Evropeizatsiia ukrainskoi iurydychnoi osvity: nimetsko-ukrainskyi dosvid» (m. Kyiv, 21 i 22 lystopada 2014 r.) [White Paper on the reform of Ukrainian legal education (based on the materials of the international scientific and practical conference «Europeanization of Ukrainian Legal Education: German-Ukrainian Experience» (Kyiv, November 21 and 22, 2014)], Kyiv: Korporatsiia «Naukovyi park Kyivskiy universytet imeni Tarasa Shevchenka»; Panov, 2015, 360 p.
3. Topornin B. N. Pravovaya reforma i razvitie vysshego yuridicheskogo obrazovaniya v Rossii [Legal reform and development of higher legal education in Russia], *Gosudarstvo i pravo*, 1996, no. 7, pp. 35–41.
4. Kobalevskiy V. L. Ocherki sovetskogo administrativnogo prava [Essays of the Soviet administrative law], Kharkov: Gos. izdat. Ukrainy, 1924, 260 p.
5. Stenographische Berichte über die Verhandlungen der durch Allerhöchste Verordnung vom 3. Januar einberufenen beiden Häuser des Landtages, Haus der Abgeordneten, erster Band, Berlin 1887.
6. Der Präsident der Justizprüfungskommission erstattet den Jahresbericht für 1887, Justiz-Ministerial-Blatt für die preußische Gesetzgebung und Rechtspflege, 50, Jahrgang, Berlin, 1888.
7. Stan iurydychnoi osvity ta nauky v Ukraini (rezultaty doslidzhen) [Status of legal education and science in Ukraine (research results)]. Available at: <http://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true>
8. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs [Administrative law of Ukraine. Academic course], Kyiv: Iurydychna dumka, 2004, vol. 1, 584 p.
9. Pershyy derzhavnyi iurydychnyi ispyt u FRN [The first state legal examination in Germany]. Available at: <http://www.lto.de/jura/studium/erste-juristische-staatspruefung/>

Мельник Р., Шаблій О., Шлоер Б. Докорінна реформа юридичної освіти як основна умова утвердження правової державності в Україні

Анотація. Статтю присвячено системному аналізу проблем і визначенню основних напрямів, у яких має здійснюватися реформа української юридичної освіти. Автори, на основі аналізу сучасного стану української юридичної освіти, власних напрацювань і досвіду німецьких колег, формують конкретні пропозиції, спрямовані на досягнення поставленої мети. У статті розглядаються проблеми, пов'язані з відсутністю єдиних стандартів підготовки юристів; недосконалістю навчальних планів та їх перевантаженістю дисциплінами неюридичного профілю; недостатністю практичної складової у підготовці та слабкою орієнтацією навчального процесу на європейське законодавство та практику; низьким рівнем володіння фаховими іноземними мовами; використанню застарілих (радянських) конструкцій та теорій як доктринального підґрунтя для навчальної та наукової літератури; необхідністю оновлення підручників і навчальних посібників з права; потребою покращення процедури оцінювання якості знань студентів і випускників.

Ключові слова: юридична освіта, реформа, вищі навчальні заклади, навчальні плани, європейська практика, термінологія, державний іспит.

Мельник Р., Шаблій Е., Шлоер Б. Коренная реформа юридического образования как условие утверждения правовой государственности в Украине

Аннотация. Статья посвящена системному анализу проблем и определению основных направлений, в которых должна осуществляться реформа украинского юридического образования. Авторы, исходя из анализа современного состояния украинского юридического образования, собственных наработок и опыта немецких коллег, формулируют конкретные предложения, направленные на достижение поставленной цели. В статье рассматриваются проблемы, связанные с отсутствием единых стандартов подготовки юристов; несовершенством учебных планов и их перегруженностью дисциплинами неюридического профиля; недостаточностью практической составляющей в подготовке и слабой ориентацией учебного процесса на европейское законодательство и практику; низким уровнем владения профессиональными иностранными языками; использованием устаревших (советских) конструкции и теорий в качестве доктринального основания для учебной и научной литературы; необходимостью обновления учебников и учебных пособий по праву; потребностью улучшения процедуры оценивания знаний студентов и выпускников.

Ключевые слова: юридическое образование, реформа, высшие учебные заведения, учебные планы, европейская практика, терминология, государственный экзамен.

Melnyk R., Shabliy O., Shloer B. Fundamental Reform of Legal Education as the Main Condition for the Establishment of Legal Statehood in Ukraine

Annotation. The article presents systematic analysis of problems of Ukrainian legal education to identify the main areas in which its reform should be implemented. The authors proceeding from the analysis of the current state of Ukrainian legal education, their own experiences and experience of German colleagues, formulate concrete proposals aimed at achieving this goal. The article deals with problems related to the lack of common standards for legal education; imperfection of curricula and their overload with non-legal disciplines; the lack of a practical component in training and the weak orientation of the educational process to European legislation and practice; low level of proficiency in foreign legal languages; using the outdated (Soviet) constructs and theories as a doctrinal basis for educational and scientific literature; the need to update textbooks and legal manuals; the need to improve the procedure for evaluation of knowledge of students and graduates.

Key words: legal education, reform, higher educational institutions, curricula, European practice, terminology, state examination.